

Paweł Wojciechowski

Pracownia Komparatystyki Kulturowej

Uniwersytet w Białymstoku

ORCID: 0000-0002-7532-0522

OD PISARKI ZNANEJ DO NIEZNANEJ. SZWEDZKI PRZYPADEK ELIZY ORZESZKO

*Weszła drobna, mała dama, w czarnym kostiumie
i zaraz rozpoznałam panią Orzeszko i jej głos, który
niedawno słyszałam. Pani Orzeszko otoczona była
atmosferą inteligencji i przewagi duchowej, tak więc
wzrok mój długo zatrzymał się na tej doskonałej i
dystygowanej postaci o siwych włosach i
łagodnych, smutnych, brązowych oczach¹*

Ellen Wester

Książki Elizy Orzeszko w Szwecji

Na przełomie wieków XIX i XX Eliza Orzeszkowa cieszyła się ugruntowaną pozycją na arenie literatury międzynarodowej². W niniejszym szkicu, proponuję spojrzeć na szwedzki przypadek autorki *Nad Niemnem*, nazywanej w tym regionie Elise Orzeszko³. Z kilku bazowych powodów.

Po pierwsze, polska pisarka doskonale wpisywała się swoją twórczością w nurt sporego zainteresowania w Szwecji literaturą i historią polską. To zaciekawienie podsyłali badacze, pasjonaci, a nadto tłumacze literatury polskiej na język szwedzki. Spośród ważniejszych wypadów tu przywołać: szwedzkiego sławistę i tłumacza Alfreda Jensena (1859–1921)⁴, szwedzką tłumaczkę literatury

¹ Z wycinków gazetowych z roku 1899, Biblioteka Królewska w Sztokholmie, przywołuję za: Światosława Kotowska Hagström, *Eliza Orzeszko och Nobelpriset i litteratur*, Stockholm 2008, s. 13.

² Zob. E. Jankowski, *Europejski sukces Elizy Orzeszkowej* (tu szczególnie podrozdział pt. *W Szwecji*), [w:] tenże, *Z różnych sfer. Studia i portrety*, Warszawa 1994, s. 185–219.

³ Ś. Kotowska Hagström, *Eliza Orzeszko och Nobelpriset i litteratur*, dz. cyt., s. 2 i n.

⁴ Zob. teksty Alfreda Jensena: *Slavia. Kulturbilder från Volga till Donau. Med cirka 200 illustrationer (portätt, vyer, folkbilder)*, Stockholm 1896, *Eliza Orzeszkowa. En litterär studie*, b. m., 1906, *Polen*, [w:] „Ord och Bild” 1920, s. 459–471, *Polonica w szwedzkiej literaturze*, t. 1–3, Lemberg 1910–1912, *Slavisk kultur och litteratur under nittonde århundradet. Med en folkkar-ta*, Stockholm 1920.

romantycznej, pozytywistycznej oraz młodopolskiej Ellen Sofię Wester (pseud. E. Weer, 1873–1930)⁵, nie zapominając oczywiście o eminentnym duńskim historyku literatury, eseiście i krytyku literackim Georgu Brandesie (1842–1927) i jego osławionych *Wrażeniach z Polski* (*Intryck från Polen*), przełożonych z języka duńskiego w roku 1890 i często cytowanych w licznych pracach Szwedów.

Eliza Orzeszkowa (1841–1910)⁶

Po drugie, zaznaczyć trzeba ogromną rolę propagatorską polskich tekstów literackich wśród chłonnych czytelników szwedzkich, którzy dobrze poznali wybrane dzieła Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Zygmunta Krasińskiego, Henryka Sienkiewicza, Władysława Stanisława Reymonta, Stefana Żeromskiego, Elizę Orzeszkową. Na pierwszy plan swoistej kampanii translatorskiej wysunęła się oczywiście poliglotka Wester, określana w Szwecji *bonæ literæ*, która oprócz tłumaczeń Mickiewiczowskiego *Pana Tadeusza*, utworów Sienkiewicza i Żeromskiego, przełożyła na język szwedzki lwią część powieści Elise Orzeszko⁷. To wła-

⁵ Zob. Ellen Wester, *Polska brev. Artiklar i urval*, red. Ingrid Svensson, Stockholm 1992.

⁶ Ostatni portret Elizy Orzeszkowej, fot. M. Rubinstein, Grodno, „Tygodnik Ilustrowany” nr 22, 28 maja 1910 r., b. s.

⁷ Ś. Kotowska Hagström, *Eliza Orzeszko och Nobelpriset i litteratur*, dz. cyt., s. 9–10.

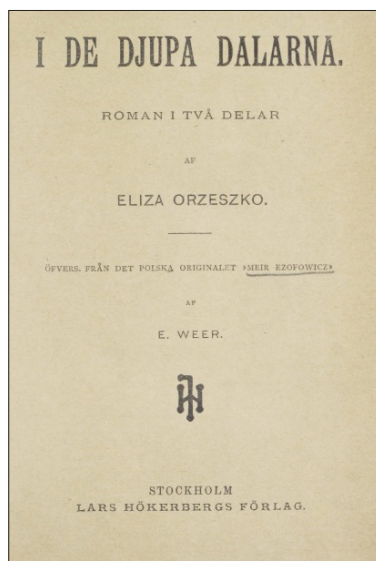
śnie dzięki tytanicznej pracy tłumaczeniowej Ellen Wester, Orzeszkowa bardzo szybko stała się w Szwecji znana, popularna i chętnie czytana. Tłumaczka szwedzka pisała w lutym 1900 r., w jednym ze swoich listów do Orzeszkowej:

A zatem Pani rozumie, że jeśli wydawca ogłasza jedno za drugim dzieło, to dlatego, że są one dobrze przyjmowane przez czytelników, a mogę dodać, że obecnie nie ma żadnej autorki zagranicznej, niewielu autorów mężczyzn, którzy by się cieszyli tak wielką renomą jak Pani⁸.

Poczytność książek Orzeszkowej w Szwecji odpowiadała w tamtym czasie ogromnemu zainteresowaniu w tym kraju prozą realistyczną, co sprzyjało recepcji twórczości Orzeszkowej. Posłuch zyskała przede wszystkim dzięki upowszechnianiu wartości etycznych, dzięki podejmowaniu rozmaitych kwestii społecznych, problematyki semickiej, tematyki feministycznej⁹ czy rustykalnej (zestawiana była z twórczością eminentnych pisarek szwedzkich: Fryderyki Bremer czy Ellen Key).

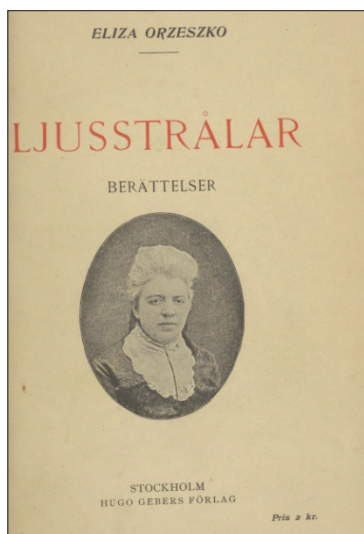
Okładka – *Hans hustru* / Cham,
tłum. Ellen Weer, Sztokholm 1899

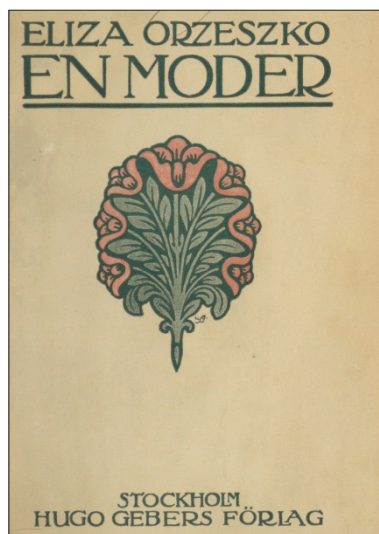
Strona tytułowa – *I de djupa dalarna* / Meir Ezofowicz,
tłum. Ellen Weer, Sztokholm 1895

⁸ E. Orzeszkowa, *Listy zebrane*, t. 4, Wrocław 1958, s. 282, cyt. za: tamże, s. 10.

⁹ Ellen Wester pisała w artykule pt. *Kvinnorörelse i Polen*: „Jeśli można by było przeprowadzić emancypację według postulatów Elizy Orzeszkowej, to na pewno polskie społeczeństwo wiele by na tym zyskało”, [w:] „Dagny” 1908, s. 375–379, cyt. za: Ś. Kotowska Hagström, *Eliza Orzeszko och Nobelpriset i litteratur*, dz. cyt., s. 12.

Strona tytułowa – *Ljusstrålar*.
Berättelser / zbiór zawiera:
Ljusstrålar / Światło w ruinach, *Farmor*
/ *Babunia*, *Husets död* /
Śmierć domu, *En gåta* / *Zagadka*,
Starke Simson / *Silny Simson*,
tłum. Ellen Weer, Sztokholm 1901

Strona tytułowa – *En moder* /
Hekuba, tłum. Ellen Weer,
Sztokholm 1910

Strona tytułowa – *Häxan* / *Dziurdziowie*,
tłum. Ellen Weer, Sztokholm 1901

Te wszystkie centralne tematy pisarstwa autorki *Nad Niemnem* znalazły podatny grunt w Szwecji – państwie ceniącym kulturę chłopską, role społeczne kobiet i mężczyzn w perspektywie przemysłowo-urbanizacyjnego progresu. Czytelnik szwedzki mocno utożsamiał się z tym przystępnym pisarstwem, pełnym wieloaspektowej wymowy moralnej. „Szwecja, kraj o wysoko rozwiniętym poczuciu szacunku dla człowieka, znajdowała w twórczości Orzeszkowej odbicie ideałów humanitarnych i demokratycznych. Duchem tolerancji przemawiała do Szwedów takie utwory jak *Meir Ezofowicz* i *Mirtala*. Inne powieści budziły głównie zainteresowanie sztuką pisarską Orzeszkowej”¹⁰.

Eliza Orzeszko w gazetach

Twórczość Orzeszkowej była podobnie popularna w czasopiśmiennictwie edytowanym w Szwecji na przełomie wieków XIX i XX. Tę popularność można porównać do współczesnych wielkich kampanii reklamowych o różnej proweniencji. W wielu gazetach drukowano fragmenty utworów Orzeszkowej, która wiedziała z listów od Ellen Wester, że „jej nowele i opowiadania miały powodzenie w gazetach szwedzkich”¹¹. Nadto, warto pamiętać, że utwory Orzeszkowej w różnych przekładach (na niemiecki, czeski, angielski) miały swój „tryb pocztowy”, bowiem nieustannie dosyłało je do Szwecji. Wróćmy do gazet.

Źródła stanowią tu dla mnie gazety wydawane w Szwecji w latach: 1894–1906, gazety ogólnoszwedzkie mieszczące się w głównym nurcie opiniotwórczym, jak i periodyki regionalne. Z badań wyłania się wyraźny obraz „obecności” Orzeszkowej w gazetach szwedzkich wskazanej ramy czasowej. Składa się on z powtarzalnych elementów, w których obecna jest polska pisarka. Są to:

- niewielkie szpalty zatytułowane *Książki*, w których przedstawiano rozmaite poczytne w swoim czasie lektury;
- strony z ogłoszeniami, reklamami i nowościami wydawniczymi;
- rubryki zatytułowane „książki po niższych cenach” czy też „oczekiwane nowości literackie”;
- większe formy to specjalne, cykliczne działy gazetowe: *Literatura i Sztuka* albo *Literatura, Sztuka i Teatr*;
- kolejnym miejscem „obecności” autorki *Nad Niemnem* są w czasopiśmiennictwie szwedzkim *Nowe nabytki bibliotek* – tutaj wśród książek Sienkiewicza, Zoli, Strindberga pojawia się nazwisko Elise Orzeszko;
- reklamy – w rozmaitych reklamach (wprost lub przy okazji) pojawiają

¹⁰ E. Jankowski, *Europejski sukces Elizy Orzeszkowej*, dz. cyt., s. 213.

¹¹ Ś. Kotowska Hagström, *Eliza Orzeszko och Nobelpriset i litteratur*, dz. cyt., s. 19.

- się tytuły książek Orzeszkowej. Zjawisko to nasila się znacząco po roku 1900, osiągając swoje apogeum w całej Szwecji w latach 1901–1904. Reklamom tym towarzyszy zwykle krótka, ledwie kilkudzaniowa wzmianka o dorobku literackim polskiej pisarki (kopiowana w kolejnych latach i numerach czasopism). Przy wszystkich reklamach zawsze występuje nazwisko tłumaczki, publicystki największych szwedzkich gazet codziennych – Ellen Weer¹²;
- pewną osobliwość w badanych tutaj gazetach okazał się dział zatytułowany: *Lektury na lato*, w którym książki Orzeszkowej również znalazły swoje miejsce (owe ‘lektury na lato’ często proponowała gazeta „Stockholmstidningen”);
  - w analizowanym okresie reklamy utworów Orzeszkowej pojawiały się nierzadko na pierwszych stronach wiodących w Szwecji gazet, na przykład: w dzienniku „Stockholms Dagblad”, w „Dagens Nyheter”, czy w popołudniówce „Aftonbladet”. W wielu numerach reklamowano je w konwencji *Lektur na lato* lub *Książki Roku*;
  - w „Dagens Nyheter” pojawiło się kilka krótkich tekstów na temat twórczości Orzeszkowej, utrzymanych w konwencji ‘życie i twórczość’ – głównie autorstwa Weer oraz Anny Örn. Dominowała jednak powtarzana reklama, przypominająca książki autorki *Chama*.
  - ciekawie prezentują się tu także – nazwę je – ‘rozsypanki graficzne’ zawierające tytuły książek i autorów, jak na przykład ta, utrzymana w stylistyce secesyjnej.

Pora zatem na szczegółowy materiał egzemplifikacyjny (w reprezentatywnym wyborze), będący dopełnieniem powyższych wniosków:

1894:

- „Blekingekuriren” 1894.12.17, nr 146, s. 1, tu: E. Orzeszko *Mirtala – bokhandel* książki po niższych cenach;
- „Boråsposten” 1894, nr 139, s. 3, tu w szpalcie pt. *Nya böcker / Nowe książki: Eliza Orzeszko Mirtala*.

¹² Ważnym źródłem zainicjowanej przez Wester prawdziwie wielkiej kampanii reklamowej utworów Orzeszkowej w Szwecji są również materiały archiwalne przechowywane w Bibliotece Noblowskiej w Sztokholmie (liczne prace na temat twórczości Elizy Orzeszkowej, dokumentacja procesu nominacyjnego; nadto: listy, dokumenty (Nobelbiblioteket), rękopisy w sztokholmskiej Kungliga biblioteket: dzienniki Ellen Wester, wycinki z gazet o jej kontaktach z Orzeszko (archiwum Ellen Wester).

Druga od dołu, w środku: Eliza Orzeszko, *Moderna argonauter. Roman (Argonauti)*, tłum. Ellen Weer, Sztokholm 1900¹³

1895:

- „Nya Kristinehamnsposten” 1895.05.17, nr 20, s. 2, lakoniczna notka o dziełach Orzeszko: „Af den polska författarinnan Eliza Orzeszko, hvars till svenskan nyligen öfversatta arbeten „Mirtala” och „I de djupa dalarna” väckt så stor och allmän beundran, meddelas i veckans nummer af Idun ett charmant porträtt jämte biografi;
- „Köpingsposten” 1895.05.18, nr 40, s. 2, notka jak wyżej, powtórzenie;
- „Örebro Tidning” 1895.05.16, nr 113, s. 3, notka jak wyżej, powtórzenie;
- „Östgötabladet” 1895.05.18, nr 57, s. 3, notka jak wyżej, powtórzenie;
- „Norrbottnens Nyheter” 1895, nr 41, s. 3, w szpalcie: *Konst och Litteratur / Sztuka i Literatura*, notka jak wyżej, powtórzenie;

¹³ Źródło: „Nya Wermlandstidningen” 1900, nr 148, s. 4.

- „Norrtelje Tidning” 1895, nr 40, s. 2, notka jak wyżej, powtórzenie;
- „Småland” 1895, nr 64, s. 4, notka jak wyżej, powtórzenie;
- „Lund” 1895, nr 57, s. 3, notka jak wyżej, powtórzenie;
- „Bergslagernas Tidning” 1895, nr 40, s. 3, notka jak wyżej, powtórzenie;
- „Ulricehamns Tidning” 1895, nr 44, s. 5, w szpalcie *Böckerna äro / Książki Roku: Eliza Orzeszko Mirtala*;
- „Ulricehamns Tidning” 1895, nr 44, s. 6, w szpalcie o nowych powieściach *Ny Romansamling*, lakoniczna notatka o polskiej pisarce popularnej w Szwecji: „Eliza Orzeszko är en polsk författarinna, som länge varit så godt som okänd i Sverige. Hennes arbeten hafva öfverflyttats till åtskilliga språk, och allestädes där de blifvit kända hafva de också blifvit högt värderade”;
- „Ulricehamns Tidning” 1895, nr 19, s. 1, w szpalcie *Nya böcker: Eliza Orzeszko, I de djupa dalarna. Roman*;
- „Boråsposten” 1895, nr 24, s. 3, krótko o nowościach: *Nya böcker: ny roman I de djupa dalarna Eliza Orzeszko*;
- „Sundsvallsposten” 1895, nr 70, s. 2;
- „Stockholmstidningen” 1895, nr 1,672 A, s. 3, szpaltka pt. *Sommarlektyr / Lektury na lato: reklama – Mirtala, I de djupa dalarna*. To samo w: „Stockholmstidningen” 1895, nr 1,674 A, s. 4;
- Reklamy tekstów Orzeszkowej na pierwszych stronach gazet, np.: „Jämtlandsposten” 1895, nr 52, s. 1, „Stockholms Dagblad” od 1895 r. w wielu numerach na przestrzeni lat w konwencji ‘lektura na lato’ lub ‘książka roku’ jak w „Nya Dagligt Allehanda” 1895, nr 243, s. 4 (w tej gazecie, w licznych numerach, w tym roku).

1896:

Identyczna strategia dziennikarska jak w latach wcześniejszych.

1897:

- „Göteborgs Aftonblad” 1897.04.24, nr 93, s. 3, o nowej książce Orzeszko: *Ny bok af Eliza Orzeszko! W wydawnictwie Lars Hökerbergs wychodzi Två poler / Dwa bieguny*; do tej informacji aprobująca, lakoniczna notka: „I *Två poler* möta oss samma fantasiens kraft och uthållighet, samma förmåga af individuell och liffull karaktersteckning, likaledes samma upphöjda åskådningssätt, som gjorde *I de djupa dalarna* så mäktigt fängslande”;
- „Göteborgs Aftonblad” 1897.11.06, nr 258, s. 4, anons książkowy o *Nad Niemenem*: Bokannonser – nowość: Eliza Orzeszko *Vid Niemens stränder! Som i Polen väckt allmän hänförelse, betraktas där såsom den uppburna författarinnans allra förnämsta arbete*;

- „Öresundsposten” 1897, nr 288, s. 6, w szpalcie *Literatura* informacja o *Vid Niemen stränder* Elizy Orzeszko;
- „Ulricehamns Tidning” 1897, nr 17, s. 1; w szpalcie *Nya böcker*: Eliza Orzeszko, *Två poler. Roman*;
- „Ulricehamns Tidning” 1897, nr 45, s. 1, w szpalcie *Nya böcker*: Eliza Orzeszko, *Vid Niemens stränder. Roman*;
- „Nya Wermlandstidningen” 1897, nr 67, s. 4, jak wyżej;
- „Nya Wermlandstidningen” 1897, nr 146, s. 5, jak wyżej;
- „Göteborgsposten” w wielu numerach z roku 1897 (nr 98, 93, 103, 96, 109, 91, 115) reklamy *Två poler*;
- „Hallandsposten” 1897 reklama utworów Orzeszko.

1898:

- „Göteborgs Aftonblad” 1898.11.26, nr 275, s. 4, na stronie z wieloma ogłoszeniami, reklamami pojawia się lekturowa rekomendacja – zestawienie (wraz z lakoniczną informacją) najpopularniejszych książek Orzeszkowej: „Eliza Orzeszkos: *Ofrälse* (betecknats som en pärla af skildrings och berättarkonst), *I de djupa dalarna* (skulle räknas för ett af världslitteraturens allra främsta mästerverk, om skrifven på ett mera känt språk än det polska); Ett angenämare sällskap i bokväg än *Vid Niemens stränder* skall det blifva svårt att finna; *Mirtala* är jemförbar med det bästa på den historiska romanens område inom olika länder; *Två poler* är också detta ett första rangens verk. Orzeszko är en öfverlägsen intelligens och en finkänslig konstnär, hvars böcker kunna på det lifligaste rekommenderas”;
- „Skånska Posten” 1898.09.20, nr 217, s. 3, w szpalcie *Literatura*: informacja o wydaniu przez wydawnictwo Lars Hökerbergs w Sztokholmie *Ofrälse / Bene nati* Elizy Orzeszko, w tłum. E. Weer;
- „Ulricehamns Tidning” 1898, nr 34, s. 1, w szpalcie *Nya böcker*: Eliza Orzeszko, *Ofrälse*. Novell ur landtlifvet i Polen.

1899:

- „Örebro Tidning” 1899.10.12, nr 237, s. 3, reklama;
- „Varbergsposten” 1899, nr 549, s. 2, biblioteka miasta Varberg – Varbergs bibliotek nabyła nowości: obok *Röda rummet* Augusta Strindberga, powieści Marthy Eitner, Knuta Hamsuna, Anny Vahlenberg, Pera Hallströma, pojawia się Eliza Orzeszko *Hans hustru / Cham*;
- „Helsingborgs Dagblad” 1899, nr 305, s. 3, zachwalający tekst o *Nad Niemenem*.

1900:

- „Norra Hallands Tidning Vestkusten” 1900. 10. 20, nr 84, s. 2, jak wyżej, Varbergs bibliotek nabyła nowości: powieść Elizy Orzeszko: *Modärna Argonauter / Argonauti*; też o tej powieści w „Öresundsposten” 1900, nr 282, s. 3;
- „Varbergsposten” 1900, nr 652, s. 2, Varbergs bibliotek: wśród nabytych nowych książek: Eliza Orzeszko, *Moderna Argonauter. Roman*;
- „Ulricehamns Tidning” 1900, nr 38, s. 1: w szpalcie *Nya böcker*: Eliza Orzeszko, *Moderna Argonauter. Roman*.

1901:

- „Hudiksvalls Nyheter” 1901.09.30, nr 113, s. 4 – oczekiwane nowości literackie (tytuł szpalty: *Väntade litterära nyheter*) i tu wśród takich autorów jak: Henrik Schück, Cecilia Bååth-Holmberg, Emil Svensén, pojawia się Eliza Orzeszko;
- „Norra Hallands Tidning Vestkusten” 1901. 08. 07, nr 67, s. 3, informacja o nowych nabytkach biblioteki (Varbergs bibliotek), wśród książek m.in. Sienkiewicza, Zoli, Strindberga – Eliza Orzeszko: *Liksom en drömbild / Pieśń przerwana*, tłum. Ellen Weer;
- „Öresundsposten” 1901, nr 271, s. 3, tu o *Häxan* Elizy Orzeszko;
- „Varbergsposten” 1901, nr 734, s. 2, Varbergs bibliotek: wśród nabytych nowych książek: Eliza Orzeszko, *Liksom en drömbild*;
- „Varbergsposten” 1901, nr 759, s. 2, Varbergs bibliotek: wśród nabytych nowych książek: Eliza Orzeszko, *Häxan*.
- „Jämtlands-Kuriren” 1901, nr 30, s. 3, w szpalcie o książkowych nowościach noworocznych: *Boknytt. Julmarknaden*: wzmianka proponująca powieści Kiplinga, Conan Doyle, Orzeszko i Zoli;
- „Ulricehamns Tidning” 1901, nr 23, s. 1, w szpalcie *Nya böcker*: Eliza Orzeszko, *Liksom en drömbild*;
- „Elfsborgaren” 1901, nr 77, s. 3, w szpalcie *Litteratur och Konst*: wzmianka proponująca powieści Kiplinga, Conan Doyle, Orzeszko i Zoli;
- „Boråsposten” 1901, nr 110, s. 2, w szpalcie *Litteratur*: Eliza Orzeszko *Häxan*;
- „Helsingborgs Dagblad” 1901, numery: 143 (s. 4), 141 (s. 4), 142 (s. 4), 140 (s. 4), 137 (s. 4), 136 (s. 4), 135 (s. 4), 134 (s. 4) – reklama książek Orzeszkowej. W latach następnych: 1902, 1903, 1904 tak samo! Intensywna reklama dzieł Orzeszkowej;
- „Sydsvenska Dagbladet” 1901 – o *Häxan*, a także w tej gazecie reklama samej pisarki [hasłowo, nazwisko], następnie to samo w latach następnych.

1902:

- „Öresundsposten” 1902, odcinki Eliza Orzeszko Ljusstrålar / Światło w ruinach (nr 139, 141, 142, 143, 144, 140);
- „Göteborgs Aftonblads” 1902, nr 131, s. 3, reklama.

1903:

Analogiczne publikacje jak w latach wcześniejszych.

1904:

- „Göteborgs Aftonblad” 1904. 03. 26, nr 71, s. 2, w szpalcie *Böcker* – książki Orzeszko;
- „Östergyllen” 1904. 03. 12, nr 30, s. 3, nowości: *Nya böcker: Eliza Orzeszko Syster Gertrud*;
- „Östergyllen” 1904. 02. 18, nr 20, s. 3, szpalta *Litteratur och Konst*, oczekiwane nowości książkowe: *Väntade boknyheter: Eliza Orzeszko Syster Gertrud*;
- „Kristianstads Läns Tidning” 1904, nr 111, s. 4, wzmianka w szpalcie *Bokanmälningar: Eliza Orzeszko Syster Gertrud*;
- „Ulricehamns Tidning” 1904, nr 20, s. 1, w szpalcie *Nya böcker: Eliza Orzeszko, Syster Gertrud*;
- „Ulricehamns Tidning” 1904, nr 21, s. 1, w szpalcie *Nya böcker: Eliza Orzeszko, Syster Gertrud*;
- „Tidningar För Falu Län Och Stad” 1904, nr 39, s. 3, w szpalcie *Litteratur, Konst och Teater, Nytt i bokhandelen: Eliza Orzeszko Syster Gertrud*.

Przy wszystkich reklamach gazetowych zawsze pojawia się nazwisko tłumaczki książek Orzeszkowej na język szwedzki – Ellen Weer.

1905, 1906:

- „Göteborgsposten” 1905, nr 183, 189, s. 1, *Fröken Roza / Panna Róża* – odcinki na pierwszej stronie;
- „Göteborgsposten” 1906, nr 143 czerwiec, s. 2, reklama;
- „Göteborgs Aftonblads” 1906, nr 107 B, s. 2, reklama.

Nadto, wyraźnie obecne liczne reklamy w gazetach: „Östgöten” 1895, „Motalaposten” 1895, „Smålandsposten” 1900, „Upsala Nya Tidning” 1894, „Korrespondenten” 1895, 1901, 1904, „Trollhättans Tidning” 1895, „Malmberget” 1897, „Länstidningen Tidning För Skaraborgs Län” 1895 – z lakonicznymi notkami powielanymi z różnych lat.

Tak intensywna „obecność” Elizy Orzeszkowej w czasopiśmiennictwie szwedzkim na przełomie XIX i XX stulecia ma swoje dwa fundamenty, dwa

podłoża. Pierwszym jest ogromna, jak pisałem wyżej, poczytność polskiej autorki wśród czytelników szwedzkich. Drugim – kampania noblowska, wspieranie kandydatury Orzeszkowej¹⁴ w roku 1905 m.in.: przez Brücknera, Wester czy Ellen Key (ostatnia, autorka *Stulecia dziecka*, równie silnie wspierała kandydaturę Orzeszkowej).

Znana i nieznana. Konkluzja

Niestety, poczytność Orzeszkowej w Szwecji zaczęła gwałtownie spadać wraz ze wzrostem popularności szwedzkiej pisarki Selmy Lagerlöf, która w roku 1909 otrzymała literacką Nagrodę Nobla¹⁵. Mogłoby się wydawać, że doskonale przyjęcie Orzeszkowej na szwedzkim rynku czytelnicznym, jej obecność w tamtejszej prasie oraz kandydatura do literackiej Nagrody Nobla, zapewni pisarce mocną pozycję autorską w Skandynawii. Tak się jednak nie stało. Sukces Lagerlöf odwrócił bieg rzeczy, zainteresowanie czytelników i żurnalistów spadło niemal do zera, pisarka zniknęła na zawsze z listy nominowanych do literackiego Nobla już w roku 1905¹⁶.

Po 1906 roku Eliza Orzeszkowa zupełnie znika z gazet szwedzkich, nazwisko autorki *Nad Niemnem* nie pojawia się w szwedzkich encyklopediach czy ważnych kompendiach literackich. I tak:

- w serii: *Arcydziała Literatury Światowej* (red. F. Böök, *Världslitteraturen. De stora mästerverken*, [1–50], Stockholm 1926–1929;
- w historii literatury: F. Böök, *Bonniers illustrerade litteraturhistoria*, Stockholm 1935;
- w ważkim kompendium: *Historia literatury światowej* (red. Göran Hägg, *Världslitteraturens historia*, Stockholm 2000),

nazwisko Orzeszkowej nie pojawia się wcale! W najnowszej, największej dwudziestotomowej encyklopedii *Nationalencyklopedin* (1997–2007), umieszczono ledwie kilka zdań biograficzno-literackich o autorce *Marty*. W wydawanych ostatnio w Szwecji podręcznikach, syntezach, kompendiach – Eliza Orzeszkowa nie istnieje. W drugiej dekadzie XXI wieku ukazało się w Szwecji kilka tytułów Orzeszkowej (np. *Meir Ezofowicz, Nad Niemnem*) – ale w języku angielskim. Dostępne są też w tutejszych bibliotekach nowe edycje polskojęzyczne.

Od 1967 roku nie ukazał się ponownie na szwedzkim rynku księgarskim żaden utwór Elizy Orzeszkowej. Wyjątkiem jest tu jedynie opowiadanie *Śmierć*

¹⁴ Zob. rozdział pt. „*Jestem bliską wielkiej wygranej*”, [w:] E. Jankowski, *Eliza Orzeszkowa*, Warszawa 1966, s. 512–539.

¹⁵ Ś. Kotowska Hagström, *Eliza Orzeszko och Nobelpriset i litteratur*, dz. cyt., s. 12.

¹⁶ Tamże, s. 21.

domu (*Husets död*) wydane dla celów dydaktycznych w zbiorze *Opowiadania polskie XIX i XX wieku / Polska noveller från 1800-och 1900-talet*, Uppsala 1994. Z popularnej pisarki stała się Orzeszkowa w Szwecji pisarką dzisiaj nieznaną¹⁷.

Bibliografia

- Hagström Kotowska Ś., *Eliza Orzeszko och Nobelpriset i litteratur*, Stockholm 2008.
- Jankowski E., *Z różnych sfer. Studia i portrety*, Warszawa 1994.
- Jankowski E., *Eliza Orzeszkowa*, Warszawa 1966.
- Orzeszkowa E., *Listy zebrane*, t. 4, Wrocław 1958.
- *Polonica w szwedzkiej literaturze*, t. 1–3, Lemburg 1910–1912.
- Wester E., *Polska brev. Artiklar i urval*, red. I. Svensson, Stockholm 1992.

Paweł Wojciechowski

University of Białystok

FROM WELL-KNOWN TO UNKNOWN. THE SWEDISH CASE OF ELIZA ORZESZKO

Summary

At the turn of the nineteenth and twentieth centuries, the Polish writer Eliza Orzeszkowa enjoyed an established position on the world literature scene. In this sketch, I present the Swedish perspective on the author of *Nad Niemnem*, called Elise Orzeszko in that region. Firstly, the Polish writer was a perfect fit with the Swedish interest in Polish literature and history. This interest was fuelled by both researchers and translators of Polish literature into Swedish. The most important figures include Alfred Jensen (1859–1921), Swedish Slavist and translator and Ellen Sofia Wester (a.k.a. E. Weer, 1873–1930), a Swedish translator of Romantic, Positivist and Young Poland literature. Of course, George Brandes (1842–1927), a well-known Danish literary historian, essayist and literary critic must not be forgotten with his famous *Impressions from Poland* (*Intryck från Polen*), translated from Danish in 1890 and often quoted in numerous works by Swedes. Secondly, the great role of Polish literary texts read by the receptive Swedish readers, well acquainted with selected works of Polish classics from Mickiewicz to Reymont is also worth stressing.

Keywords: Eliza Orzeszkowa, translation, Swedish culture, translators, classics of Polish literature.

¹⁷ Tamże, s. 22.

PAWEŁ WOJCIECHOWSKI – literaturoznawca, komparatysta, doktor nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa (Wydział Polonistyki, Instytut Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego), adiunkt (Kolegium Literaturoznawstwa, Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód”, Pracownia Komparatystyki Kulturowej, Uniwersytet w Białymstoku). Autor książek naukowych, wielu artykułów, studiów, szkiców i recenzji. W dorobku naukowym posiada: liczne konferencje krajowe oraz międzynarodowe z referatem, publikacje w wydawnictwach uniwersyteckich, naukowych (np.: TAIWPN „Universitas”, „DiG”, „Przegląd Humanistyczny”, „Wiek XIX”); wykłady międzynarodowe (Szwecja, Hiszpania). Żywioł scjentyficzny: literatura, filozofia, sztuka, kultura europejska XIX, XX i XXI wieku ze szczególnym uwyrażnieniem XIX- i XX-wiecznej Skandynawii; komparatystyka, interdyscyplinarność w naukach humanistycznych, cyberkultura.